

ÜRETİMCİNİN (İMALÂTÇININ) SORUMLULUĞU

ÇELİK AHMET ÇELİK

I- KONUYA GENEL BAKIŞ

Üretiminin (imalatçının) sorumluluğu konusunda bugüne kadar hep yasal boşluktan söz edilmiş; başka ülkelerde yargıç hukuku ve yasal düzenlemelerle bu boşluk doldurulurken, ülkemizde bilim çevreleri ve yargı konuya ilgisiz kalmış; dahası üretiminin (imalatçının), gerek kendi satış örgütüyle ve gerekse ara satıcılarla (toptancılar ve perakendeciler kanalıyla) alıcılarla (tüketiciler ve kullanıcılarla) kurduğu “güven” olgusuna dayalı bir tür “sözleşmesel” ilişki gözardı edilip, imalatçının sorumluluğu haksız eylem olarak nitelenmiş; böylece alıcılar (tüketici-kullanıcılar) bir yıllık çok kısa zamanaşımıyla sınırlı olarak hak aramak zorunda bırakılmışlar; daha doğrusu hak kaybettirilmişlerdir.

Oysa, üretimci (imalatçı) haksız eylemi işleyen değil, mal üretendir. Malı satmak için üretir. Doğrudan veya dolaylı olarak alıcılarla (tüketici veya kullanıcılarla) ilişki kurar. Bu ilişkide imalatçı, pazarlamacı, dağıtıcı, toptancı, perakendeci bir zincirin halkalarıdır. Ortaklaşa ve zincirleme bir örgütlenme düzeni içinde alıcıya (tüketiciye, kullanıcıya) ulaşırlar. Ulaşma biçimi nasıl olursa olsun, bu yoldan “yapımcı” ile “alıcı” arasında bir “satım” ilişkisi oluşur. Bu ilişkilerin haksız eylemle bir ilgisi olmadığı açıktır. Ancak ne var ki Yargıtay tüm kararlarında imalatçının sorumluluğunu bir “haksız eylem” olarak nitelemiş; bu sorumluluğu objektifleştirmesinin ve yüksek özen koşulu ile güçlendirmesinin bir yararı olmamış; bilerek veya bilmeyerek üretilen bozuk malların cana ve mala verdiği zararlardan imalatçı, bir yıllık zamanaşımını ileri sürerek, sıyrılıp çıkmıştır.

Bugün bu anlayışın, 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’un 6.3.2003 gün 4822 sayılı yasa ile (Avrupa Birliği Yönergelerine koşut olarak) değiştirilen maddeleri nedeniyle terk edilmesi ve “sözleşmesel ilişki” çerçevesinde konunun ele alınması gerekmektedir. Yasanın değişik 4.maddesine göre “imalatçı-üretici,satıcı,bayi,acente ve kredi veren” ayıplı maldan ve tüketiciye verilen zararlardan **ortaklaşa ve zincirleme tam sorumludurlar**. Bu sorumluluk BK.50.(TBK.m.61.) maddesi anlamında “tam zincirleme” sorumluluktur. Çünkü maddede ayrıca “**Ayıplı malın neden olduğu zarardan dolayı birden fazla kimse sorumlu olduğu takdirde bunlar müteselsilen sorumludurlar**. Satılan malın ayıplı olduğunun **bilinmemesi** bu sorumluluğu ortadan kaldırmaz.” denilmiştir. Yasanın çeşitli maddelerinde de bu ortaklaşa ve zincirleme tam sorumluluk yinelendiği gibi, garanti belgesi, satış sonrası hizmetleri, kampanyalı satışlar, mesafeli satışlar, tüketici kredileri, kredi kartları gibi düzenlemelerle “yapımcı” ile “tüketici” arasındaki “sözleşmesel” ilişkinin varlığı pekiştirilmiştir. Daha da önemlisi, Yasanın 3. maddesinde “imalatçı-üretici” tanımı yapılırken “mal üzerine kendi ayırt edici işaretini, ticari markasını ve ünvanını koyarak **satışa sunan**” denilerek tüketici ile imalatçı arasındaki doğrudan ilişki yasallaştırılmıştır.

Artık bu aşamada, Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanunun 4.maddesindeki **zamanaşımı süreleri** imalatçı hakkında da geçerli olacak; ayıplı mala ilişkin seçimlik haklar için iki yıllık zamanaşımı, ayıplı malın neden olduğu her türlü zararlar için üç yıllık zamanaşımı uygulanacak; satılan malın ayıbı, tüketiciden **satıcının ağır kusuru** veya **hile ile gizlenmişse**, imalatçı zamanaşımı süresinden yararlanamayacak veya BK.m.125’deki (TBK.m.146’deki) on yıllık zamanaşımı süresi uygulanacaktır.

II-KAVRAMLAR VE TANIMLAR

1- Üretimci (imalatçı)

Ham maddeyi işleyerek “mal” olarak satışa sunulacak duruma getiren **imalathane** (fabrika, atölye) sahibidir. Ağırlıklı olarak sanayi ürünlerini seri halinde üreten, belli bir marka altında ve ambalaj içinde dağıtıcılar, pazarlayıcılar, toptan ve perakende satıcılar veya yetkili satış örgütleri aracılığı ile tüketiciye ulaştıran gerçek ve tüzel kişilere “**imalatçı**” denilmektedir.

2- Üretici

Daha çok tarım ve hayvan ürünlerini yetiştiren çiftçilere ve hayvancılıkla uğraşan kişilere bu ad verilmektedir. Üretimci-imalatçı da “üreten” ise de, dilimize yerleşen anlamlarıyla **sanayi ürünleri** ile **tarım ürünleri ve doğal ürünler** arasında böyle bir ayırım yapılmaktadır. Üretici (çiftçi ve hayvan yetiştirici), genellikle ürünlerini doğrudan tüketiciye ulaştırmamakta, aracılar ve toptancılar ya da ürün işleyiciler tarafından satın alınıp pazarlanmaktadır.

Tarım ve hayvan ürünleri ya işlenmemiş olarak doğrudan tüketiciye satılmakta, ya da fabrika ve imalathanelerde işlenerek bir tür “sanayi ürünü”ne dönüştürülmektedir. Örneğin, konserveler, reçeller, pastörize veya sterilize ya da konsantre süt, yoğurt, tereyağ, peynir, meyva suları, pastırma, sucuk, salam, sosis türünden hayvan ürünleri işlenmiş, paketlenmiş, markalanmış (ham maddeden ürüne dönüştürülmüş) bir tür sanayi malları konumundadır.¹

3- Yasadaki tanım

4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’un 4822 sayılı yasa ile değişik 3.maddesindeki tanıma göre: “**İmalatçı-Üretimci**, tüketiciye sunulmuş olan mal ve hizmetleri ya da bu mal veya hizmetlerin ham maddelerini yahut ara mallarını üretenler ile mal üzerine kendi ayırt edici işaretlerini, ticari markasını veya ünvanını koyarak **satışa sunan**”dır.

4- Avrupa Birliği Yönergeleri

25 Temmuz 1985 tarihli Konsey Direktifinde çeşitli tanımlar yapılmıştır. Buna göre:

İmalatçı-Üretimci, herhangi bir ham maddenin veya bütünleyici bir parçanın üreticisi, adını ve markasını veya diğer ayırıcı bir işaretini malın üzerine koyarak kendisini onun üreticisi olarak gösteren herkes anlamına gelir. (m.3/1.)

Ürünün üreticisinin belirlenemediği hallerde, ürünün tüm sağlayıcıları makul bir süre içinde, üreticiyi veya malı kendilerine sağlayan kişiyi zarar görene bildirmedikçe, üretici olarak kabul edilirler. İthal edilmiş mallarla ilgili olarak, üreticinin adı gösterilmiş olsa bile, ithalatçı ürünün üzerinde gösterilmemişse aynı hüküm uygulanır. (m.3/3)

Mal: Yönergenin 2.maddesine göre, imalatçı-üreticinin sorumluluğunu gerektiren mal kavramına giren ürünler :

- Taşınır, ticaret konusu olmalı; kazanç sağlamak amacıyla satılabilir, kiralanabilir, kullanılabilir bir durumda bulunmalıdır.
- Tarım ürünleri, av ürünleri, toprak, çiftlik, balıkçılık ürünleri kapsam dışındadır.

¹ İmalatçı’ya “yapımcı” da denilmekte ise de biz “üretimci” demeyi yeğliyoruz. Eski dilde “İmalât: Ham maddeyi işleyerek üretilen her türlü mal” ve “İmalâtçı: Ham maddeyi işleyerek mal üreten”dir. (Fransızca’da: Fabrication, fabricant) - Tarım ürünleri yetiştiren çiftçilere eski dilde “müstahsil” denirdi. Bunun Türkçe karşılığı “üretici”dir. Gene eski dilde “Mamûl: İşlenmiş mal” ve “Mahsûl: Ürün (Topraktan elde edilen)” idi. (Fr.Produit,recolte). Bütün bu sözlük anlamlarına bakılarak, teknoloji ve sanayi ağırlıklı (fabrication) seri mal üretenlere “ÜRETİMCİ” ve topraktan ürün elde edenlere “ÜRETİCİ” denilmesinin dilimizdeki anlamlarına ve yasalardaki amaca uygun düşeceği görüşüyle bu kavramları benimsemiş bulunuyoruz.

c) Ancak işlenmiş olan toprak, çiftçilik, hayvancılık ve balıkçılık ürünleri, örneğin sebzededen yapılan konserve, meyveden yapılan reçel, süttten yapılan peynir, buğdaydan yapılan un vb. işlenmiş sanayi ürünleridir; bu nedenle yönerge ve yasa kapsamındadır.

d) Avlanma sonucu elde edilenler mal sayılmazlar.

e) Elektrik akımı ve tesisatı mal sayılır.

f) Bir başka taşınır veya taşınmazın bütünleyici parçası haline gelecek şekilde onunla birleşen ya da monte edilen taşınır da mal sayılır. Buna göre bir radyo ve televizyonda kullanılan bobin ya da kablo, bir binada kullanılan şofben, kalorifer kazanı, elektrik kablosu, su borusu vb. de mal sayılır.²

III-ÜRETİMCİNİN (İMALATÇININ) SORUMLULUĞU

1- Tanım

Ham maddeyi “işlenmiş” mal ve ürün durumuna getiren üretiminin (imalatçının) bilerek veya bilmeyerek üretilen bozuk mallardan, yapım, birleşim, el ve makine hatalarından, teknik noksanlıklardan, montaj ve ambalajdaki özensizlikten, ambalajlarda ve kullanma kılavuzlarında uyarıcı ve aydınlatıcı açıklamalar bulunmamasından, mal ve ürünlerin sonradan ortaya çıkan zararlı etkilerinden dolayı tüketiciye karşı sorumlu olduğu, yasal boşluk savlarına karşın, kabul edilmektedir.

2- Sorumluluk nedenleri

Eskiden küçük esnaf veya tüketicinin kendisi tarafından imal edilen tüketim mallarının yerini günümüzde fabrikalarda seri halinde üretilen sanayi malları almıştır. Tekniğin gelişimi, el sanatlarını ve elle yapılan işleri ortadan kaldırmış; büyük sermayenin ve işletmelerin egemen olduğu alış-veriş ortamında pek çok ürün, yığınlara yönelik üretim-dağıtım-pazarlama evrelerinden geçerek tüketiciye ulaşmaya, yoğun, etkileyici ve özendirici tanıtımlarla kalıcı bir alışkanlık yaratmaya başlamış, sonuçta bugünkü yapımcı-tüketici ilişkileri yerleşmiştir. Örneğin, eskiden evlerde elle yapılan bulaşık ve çamaşır yıkama işlerinin yerini makineler almış; yeni buluşlar ve gelişen teknoloji ile buzdolabı, televizyon, çeşitli elektrikli ev aletleri yaşamımıza girmiş; hayvanların, at arabalarının yerini otomobiller almış; küçük imalathanelerin süt ürünleri fabrika ürününe dönüşmüş, pek çok hazır ve paketlenmiş yiyecekler marketlerin raflarında alıcıları bekler olmuştur.

Seri üretim ya da üretimin otomatikleşmesi, insan kusurundan kaynaklanan tehlikelerin yerini “teknik tehlike” nin alması sonucunu doğurmuş; her geçen gün ilerleyen tekniğin ve değişen teknolojinin gittikçe karmaşık hale getirdiği çeşitli aygıtların yapımı ve üretimi, daha büyük bir özen ve dikkati gerektirir olmuştur. Bu durum aynı zamanda tüketiciler yönünden de aletleri kavrama ve kullanma zorlukları getirmiş, zarara uğrama tehlikeleri artmıştır.

Böylesine bir üretim-tüketim ortamında, üretiminin (imalatçının) sorumluluğu yalnızca bozuk mallarla ve hatalı üretimle sınırlı kalmayıp, tüketiciyi aydınlatma, bilgilendirme ve tehlikelere karşı uyarma işlevini de zorunlu kılmaktadır.

Öte yandan üretimci (imalatçı), ürünün olası zararlı etkilerini de gözetmek ve gözlemlenmek, bilimin ve tekniğin en son gelişmelerini izleyerek daha nitelikli üretim yapmak; eğer üretim zinciri içerisinde başka üreticiler de yer alıyorsa, onları da denetlemek ve bozuklukları saptamak yükümlülüğü altındadır.

Üretiminin (imalatçının) sorumluluğu ham madde alımından başlamalıdır. Özellikle yiyecek ve ilaç üretiminde sağlığa zararlı sonuçlar, erken bozulmalar, yan etkiler önceden saptanıp bilinmeli, aşırı özen gösterilmeli, kutular, ambalajlar üzerinde veya kullanım yazılarında gerekli uyarılar ve açıklamalar yer almalıdır.

² Prof.Dr. Aydın Zevkliler ,Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, 2001, sf. 48 vd.

Bu açıklamalar çerçevesinde, üretiminin (imalâtçının) sorumluluğunu gerektiren nedenleri şöyle bölümlendirebiliriz :³

a) Yapım ve üretim bozuklukları

Bir ürünün bileşiminde, planında ya da çiziminde bir eksiklik bulunuyorsa, bu eksiklik tüm üretimi ya da bir üretim serisini etkiler. Örneğin, belli bir seri içindeki otomobillerin frenlerinin bozuk olması gibi. Bazen de seri halindeki imalatta, bütün seri hatasız olmasına karşın, serinin içinde tek veya birkaç mal, her türlü özen ve denetime karşın hatalı ve bozuk çıkabilir. Bu gibi yapım ve üretim bozuklukları, ya üretim sürecine katılan bir işçinin kusurundan ya da bir makinenin bozulmasından veya başlangıçtaki eksik ve yanlış planlamadan kaynaklanabilir. Bunlara genellikle fabrikasyon bozuklukları denilmektedir.

b) Yapılış ve birleşim hataları

Üretim öncesi hazırlama, tasarlama, formül uygulama ve yöntem oluşturma sürecinde yanlışlar gözden kaçabilir; daha başlangıçta teknik koşullara ve bilimsel gereklere aykırılık bulunabilir. Örneğin, bir ilaç veya besin üretiminde uygulanan yanlış formüller ve katkı maddelerinin sonradan zararlı etkileri ortaya çıkabilir. Bir elektrikli aygıtın radyoaktif ışınlar saçtığı üretimden ve tüketiciye ulaşmasından sonra anlaşılmış olabilir. Bir otomobilin tasarlanış biçimindeki hata sonucu direksiyonların kullanıma elverişli olmadığı ve kilitlendiği saptanabilir. Bütün bunlar üretim öncesi hazırlık çalışmaları sırasında önceden görülemeyen veya yanlış tasarlamadan kaynaklanan yapım bozukluklarıdır.

c) Uyarma, aydınlatma ve kullanım açıklamalarındaki eksiklikler

Bir ürün, bir aygıt, bir ilaç kusursuz üretilmiş olsa bile, kullanım sırasında yalnız üretiminin bildiği tehlikeler, tüketici tarafından bilinemez veya bilinmeyebilir. Eğer ambalajlar, paketler üzerinde uyarıcı yazılar yoksa; ambalajlar içine konması gerekli ve zorunlu kullanma yönergeleri eksik veya anlaşılmasız bir biçimde yazılmışsa, kullanım sırasında veya sonradan bir takım zararlı sonuçlar doğabilir. Örneğin, bir ilacın alınma süresi ve ölçüsü, yan etkileri, saklama ve bozulmayı önleme biçimi kullanım yazısında (prospektüsünde) açık ve anlaşılır bir dille, eksiksiz olarak belirtilmemişse doğacak zararlı sonuçlardan yapımçı-üretimci sorumlu olur.

Elektrikli veya elektriksiz aletlerin nasıl kullanılacağı, ev içinde nereye konacağı, nasıl takılacağı ve kullanma sırasında nelere dikkat edileceği kullanım belgesinde açıklanmamışsa, bu belgeler uyarıcı ve aydınlatıcı açıklamalar içermiyorsa kullanıcının zarar görmesi durumunda üretimci sorumlu olur. Örneğin, tüpgazla çalışan ısıtıcıların (şofbenlerin, sobaların) nasıl ve nerede kullanılacağı, ev içinde nasıl monte edilmesi gerektiği ve tehlikelere karşı ne gibi önlemler alınacağı kullanma belgelerinde yazılı değilse üretiminin sorumlu tutulması gerekir.

Seri üretilen besinlerde (konserve, et ve süt ürünleri) üretim tarihi ve son kullanma tarihi belirtilmemişse, bunların insan bedenine vereceği zararlardan üretimci sorumludur.

d) Geliştirme ve araştırma eksiklikleri

Bazı yapım ve ürünlerin, önceden bilinmeyen bir takım tehlikeleri ve zararlı sonuçları zamanla ortaya çıkabilir. Yapımçı-üretimci, bu tür tehlikelere karşı sürekli önlem almak, her yapım ve üretim evresinde denetimi eksik etmemek, bilimin ve tekniğin en son gelişmelerini ve buluşlarını izlemek; pazarladığı ürünlerin tüketici tarafından kullanılması sırasında bir aksaklık çıkıp çıkmadığını, etkilerini ve zararlı sonuçlar doğurup doğurmadığını araştırmak durumundadır.

Yapımçı-üretimcinin bu tür zararlardan sorumlu tutulup tutulamayacağı, üzerinde en çok tartışılan konulardan biridir. 25 Temmuz 1985 Avrupa Birliği Yönergesi'nin 7. maddesi

³ Bu bölümde yararlanılan yazılar : Prof.Dr. Ergun Özsunay, Türk Hukukunda Gerçek Bir Boşluk : "Yapımçının Sorumluluğu", Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler 1978 Sempozyumu, sf.53-112; Doç.Dr. İbrahim Kaplan, İmalatçının Sorumluluğu Üzerine Düşünceler, Batider, 1985, C.XIII, sayı :1, sf.137-140

(e) bendinde “Ürünün piyasaya sürüldüğü zamanki bilimsel ve teknolojik seviyesinin ayıbı ortaya çıkarmaya yeterli olmadığı” durumlarda üretiminin (imalâtçının) sorumlu olmayacağı hükmü yer almıştır.

Bize göre, insan sağlığının söz konusu olduğu durumlarda yapımçı-üretimci, her türlü çağdaş önlemi almak; işletmesi içerisinde sürekli çalışan “araştırma ve geliştirme” birimleri oluşturmak; bilimsel ve teknolojik gelişmeleri yakından izlemek zorundadır. Gerek Avrupa Birliği Yönergelerinde ve gerekse Tüketicinin Korunması Yasasında bu tür zorunluluk getiren hükümlerin yer almamış olması kapitalist toplumların ayıbıdır ve hukukçular tarafından kınanmalı, giderek bu ayıba karşı “yargıç hukuku” işletilmelidir.

e) Zararlı oldukları önceden bilinen ürünler

Hiçbir yapım ve üretim hatası veya bozukluğu bulunmayan bazı ürünlerin insan sağlığı için tehlikeli olduğu ve zararlı sonuçları görüldüğü önceden bilinmesine karşın, satın alınıp kullanılmaktadır. Örneğin, sigara, içki, katkı maddeli besinler, kozmetikler bu türdür. Kuşkusuz bu ürünlerin zararlı sonuçlarından dolayı yapımçı-üretimci sorumlu tutulamaz. Ancak ambalajlar üzerinde ve kullanım belgelerinde tehlikeli ve zararlı oldukları açıkça belirtilmiyorsa, yapımçı-üretimci sorumlu tutulmalıdır. Örneğin, sigara paketleri üzerindeki “sağlığa zararlıdır” uyarısı böyle bir anlayışla uygulamaya konulmuştur.

IV- ÜRETİMCİNİN ÖNLEM ALMA YÜKÜMLÜLÜKLERİ

1- Genel olarak

Üretiminin (imalâtçının) sorumluluğu, uzun süre “yapım hataları ve ürün bozuklukları” ile sınırlı kalmış ve “yığınlara yönelik üretim” önceden bilinmeyen ve yapımçı-üretimci ile doğrudan ilişkisi bulunmayan tüketicilere, satıcılar (toptan ve perakendeci) aracılığı ile ulaştırılmakta iken, bugün büyük şirketler ve sermaye grupları kendi satış örgütlerini kurarak tüketici ile doğrudan sözleşmesel ilişki içerisine girmişlerdir. Artık çoğu ürünler ve aygıtlar için sözleşme dışı haksız eylem sorumluluğundan söz etmenin anlamı ve gereği kalmamıştır. Birbirleriyle yarış halindeki dev kuruluşlar, pazarlama alanlarını genişletebilmek için kendi dağıtım ve satış örgütlerini kurmakla yetinmeyip, satış sonrası hizmetleri de yüklenmeye başlamışlardır. Doğrusu da budur. Hazır besinler ve ilaçlar yönünden düşünürsek, özgün ambalajı içinde tüketicilere ulaştırılan konserve ve yiyeceklerin veya ilaçların ya da karmaşık bileşimi ve teknik niteliği bulunan çeşitli ürünlerin özellikleri ve içerdiği maddeler hakkında hiçbir bilgiye sahip bulunmayan dağıtıcı-toptancı-perakendeci gibi satıcı kesiminin sorumlu tutulmaları mantıksal açıdan ve hukuksal yönden kabul edilebilir bir durum değildir.⁴

⁴ Yığın için üretim, doğal olarak “yığın için dağıtım” beraberinde getirmiştir. Dağıtım mekanizmasına katılan “aracılar”ın (toptancı, perakendeci vb.) çok kez, orijinal kutusu ya da ambalajı içinde tüketiciye ulaştırdıkları mamulün niteliği hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadıkları söylenebilir. Bu nedenle, özellikle karmaşık yapısı bulunan teknik mamuller bakımından, “dağıtıcı”ların bir “gözden geçirme yükümlülüğü”nden bile söz edilemez. Zira çağdaş endüstrinin, tüketicilere ulaştırılmak üzere, orijinal ambalajı içinde “dağıtıcılar” a (aracı tacirlere) gönderdiği konserve yiyeceklerin, ilaçların ya da karmaşık bileşimi ve teknik niteliği bulunan başka mamullerin, “dağıtıcılar” tarafından incelenebilmesine olanak yoktur.

Bu nedenle, satıcının, sadece bir dağıtıcı (aracı tacir) olması durumunda, mamuldeki bozuklukların neden olduğu zararlardan dolayı sorumlu tutulabilmesi çok kez olanaksızdır. Nitekim, çeşitli hukuk düzenlerinde, mamuldeki bozukluktan zarar gören tüketicinin, aracı tacirden (dağıtıcı/satıcı) zararı giderim isteminde bulunamayacağı belirtilmektedir.

Kaldı ki, “dağıtıcı” durumunda bulunan “satıcı”yı mamuldeki bozuklukların neden olduğu zararlardan sorumlu tutmanın, “amaca da uygun olmadığı” söylenebilir. Zira, özellikle bir mamulü seri olarak etkileyen bozukluklarda (yapım bozukluğu) dağıtıcı/satıcının, zarar gören tüm tüketicilerin zararlarını giderebilmesi de olanaksızdır. Eğer, onun zararı giderimle yükümlü olduğu kabul edilecek olursa, sorumluluğunu sigorta ettirecek (sorumluluk sigortası); “belirli olmayan tehlikeler” (riziko) bakımından ödemek zorunda kalacağı yüksek primler de, mamulün satış fiyatına yansıtacaktır. Böylece, son çözümlemede, hem bozuk mamullerin neden olduğu zararların rizikosunu tüketici tarafından üstlenilmiş olacak; hem de, mamullerin fiyatlarında, amaca uygun olmayan artışlar meydana gelecektir.

Öte yandan elektrikli aygıtların, otomobil ve benzeri motorlu taşıtların satış sonrası kullanım aşamalarında, kullanıcıların belirsiz tehlikelerle ve olası bozukluklarla başbaşa bırakılması da, çağdaş yaşamın ve ileri teknolojilerin yarattığı bir hukuksal boşluk olarak yasal düzenlemeleri zorunlu kılıyor; ancak çok güçlü sermayelerin egemen olduğu ve politik etkinliklerle yönetimleri kısıktırak bağladığı toplumlarda beklenen yasal düzenlemeler bir türlü gerçekleşemiyordu. Ancak ne var ki, bu yasal boşluk, parlamentolar tarafından doldurulacak yerde, kıyasıya bir rekabet yüzünden büyük sermaye gruplarınca belli bir oranda giderilmiş oldu.

Bugün bir çok alanda üretiminin (imalâtçının) satış sonrası yükümlülüklerini yerine getiren birimler kendiliğinden oluşmuş; yasal düzenlemeler daha sonra yapılmıştır.

2- Yasaya göre üretiminin yükümlülükleri

4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un (TKHK.) 4822 sayılı yasa ile değişik çeşitli maddelerine göre üretiminin (imalâtçının) yükümlülükleri şunlardır :

a) Etiket koyma zorunluğu

Yasanın 12.maddesine göre, satışa sunulan malların veya ambalajların yahut kapların üzerine o malın üretim yeri, cinsi, fiyatı ve ayırıcı özellikleri hakkında bilgileri içeren etiket konulması; 29.08.1995 gün 22389 sayılı RG.de yayınlanan Yönetmeliğin 5. maddesine göre, yiyecek, içecek ve temizlik maddelerinin net ağırlıklarının ve hacimlerinin yazılması; yerli malı veya ithal olduğunun belirtilmesi; gıda maddeleri ile ilgili yasal düzenlemelere göre üretim (imal) tarihi ile son kullanma tarihinin ambalaj veya kaplarda yazılı bulunması gerekir.

b) Garanti belgesi verme zorunluğu

Yasanın 13.maddesine göre, imalatçı ve ithalatçı firmalar, ürettikleri veya ithal ettikleri **sanayi malları** için Bakanlıkça onaylı **garanti belgesi** düzenlemek zorundadırlar. Garanti belgesinin tüketiciye verilmesi satıcı, bayi veya acentenin sorumluluğundadır. **Garanti süresi malın teslimi gününden başlar ve en az iki yıldır.** Ancak, özelliği nedeniyle bazı malların garanti şartları, Bakanlıkça başka bir ölçü birimi ile belirlenir.

Hangi tür mal ve ürünler için garanti belgesi verileceği 02.09.1995 gün 22392 sayılı RG.de yayınlanan 95/105-106 sayılı Tebliğ eki listede belirtilmiş olup, **sanayi ürünü** tüm aletler ve motorlar, takım tezgahları, elektronik aygıtlar, kara, hava, deniz taşıtları, sanayide kullanılan ve fabrika kurmak için gerekli olan tüm makine ve tezgahlar, tekstil, tarım, matbaa, büro makineleri, evlerde, işyerlerinde ve benzeri yerlerde kullanılan elektrikli veya gazlı alet ve aygıtlar, otomotiv sanayiinde kullanılan tüm aletler ve parçalar, gıda ve içki sanayi makineleri vb. Tüketiciyi Koruma Kanununda 4822 sayılı yasa ile 6.3.2003 tarihinde yapılan değişiklikten sonra yeni bir tebliğ yayınlanmadığından öncekinden örnekler vermekle yetiniyoruz.

TKHK.13.maddesi 2'nci, 3'üncü, 4'üncü fıkralarında açıklandığı üzere, Garanti Belgesi kapsamındaki malların :

aa)Garanti süresi içerisinde arızalanması halinde, işçilik masrafı, değiştirilen parça bedeli ya da başka herhangi bir ad altında hiçbir ücret istenmeksizin onarılması yükümlülüğü bulunmaktadır.

bb)Tüketici onarım hakkını kullanmışsa, garanti süresi içerisinde sık arızalanması nedeniyle maldan yararlanamamanın sürekli hale gelmesi veya onarımı için gereken en fazla sürenin aşılması veya onarımın olanaksızlığının anlaşılması durumlarında, tüketici yasanının 4. maddesindeki seçimlik haklarını kullanabilir. Bunlar :

1. **Malın ücretsiz onarımının ve bakımının istenmesi,**
2. **Sözleşmeden dönme hakkının kullanılması,**

O halde, bozuk mamullerin neden olduğu zararların giderimi için, dağıtıcı/satıcılara değil, fakat, doğrudan doğruya "yapımcı-üretimciye" (imalatçı, producer, manufacturer) başvurulması gerekir. (Prof. Dr. Ergun Özsunay, a.g.m.,sf.56-57)

3. **Ayıplı malın değiştirilmesinin istenmesi,**
4. **Ayıplı oranda bedelden indirim istenmesidir.**

Tüketicinin bu isteklerinin yerine getirilmemesinden satıcı, bayi, acente, imalatçı-üretici ve ithalatçı ortaklaşa ve zincirleme sorumludurlar.

c) Tanıtma ve kullanma kılavuzu verme yükümlülüğü

Yasanın 14. maddesine göre, yurt içinde üretilen veya yurt dışından ithal edilen **sanayi mallarının tanıtım,kullanım, bakım ve basit onarımına ilişkin** Türkçe kılavuzla ve gerektiğinde uluslararası sembol ve işaretleri kapsayan etiketle satılması zorunludur.

02.09.1995 gün 22.392 sayılı RG.de yayınlanan 95/113-114 sayılı Tebliğin 4. maddesinde tanıtma ve kullanma kılavuzu verilmesi zorunlu sanayi mallarının tanıtımı yapılmıştır. Buna göre : “ Sanayi malı bir maddenin veya bütünü oluşturan parçaların fiziksel veya kimyasal özelliğini makine, cihaz, tezgah, alet veya diğer vasıta ve kuvvetlerin yardımıyla veya sadece el emeği ile kısmen veya tamamen değiştirmek veya bu maddeleri işlemek suretiyle imal eden nihai malı ifade eder.”

d) Satış sonrası “Bakım ve Onarım” hizmetleri verme yükümlülüğü

Yasanın 15.maddesine göre, imalatçı, veya ithalatçılar, sattıkları, ürettikleri veya ithal ettikleri **sanayi malları** için o malın Bakanlıkça tespit ve ilan edilen **kullanım ömrü süresince** yeterli teknik personel ve yedek parça stoku bulundurmak suretiyle **bakım ve onarım hizmetlerini sunmak zorundadırlar.**

Bakım ve onarım hizmeti denilince, satılan malın arızalanması durumunda onarılması, periyodik bakımın yapılması; bakım, onarım, kullanım için gerekli yedek parçanın satışa hazır bulundurulması; gerektiği zaman, malın gereken yere ve gerekli yöntemlerle taşınması gibi hizmetleri anlamak gerekir.

Satıcı, acente, bayi, temsilci gibi kişiler, malı üreten-imal eden ya da ithal eden ile birlikte, belirtilen bakım ve onarım hizmetlerinin verilebilmesi için gerekli önlemleri almakla yükümlüdürler. Bunun için gerekli servis (bakım-onarım) istasyonlarını kurma; bu istasyonlarda gerekli bilgi ve yeteneğe sahip personeli çalıştırma; gereksinim duyulan yedek parçaları satacak reyonları kurma gibi yükümlülükleri yerine getirmeleri gerekir.

Eğer mal garanti süresi içinde arızalanmış ise, onarım ve buna bağlı yedek parça sağlama hizmetleri ücretsiz olarak yerine getirilir. (4077 sayılı K. 13/II; TRKGM- 95/116-117 sayılı Tebliğ, 11)

Ayrıca garanti belgesinde aksine hüküm bulunmadıkça, garanti süresi içerisindeki montaj, bakım, arıza tespiti, nakliye gibi hizmetler için herhangi bir ücret istenemez. (TRKGM-95/116-117 sayılı Tebliğ,13)

Garanti süresi geçtikten sonra bakım, yedek parça sağlama vb. hizmetler ancak ücreti karşılığı yerine getirilir. Satıcı ve imalatçı, ithalatçı gibi ana firmalar bu hizmetleri, paralı da olsa, her an yerine getirebilecekleri olanakları yaratmak zorundadırlar.⁵

Yasada, bakım ve onarım hizmetleri için servis istasyonu kurma ve yedek parça stoklama zorunluğu, Bakanlıkça tespit ve ilan edilen **kullanım ömrü süresi** ile sınırlı tutulmuştur. Bu süreler 24.12.1995 gün 22503 sayılı RG.de yayınlanan 95/137-138 sayılı Tebliğ eki listede ayrı ayrı gösterilmiş olup, genellikle **10 yıldır**. Birkaç üründe 5 yıl, yalnızca bir üründe 15 yıldır. Örneğin motorlu taşıtlarda, elektrikli ve gazlı ev aygıtlarında, elektronik

⁵ Prof. Dr. Aydın Zevkliler, a.g.e., sf.182-183

ve telekomünikasyon alet ve aygıtlarında, sanayi makinelerinde, otomotiv sanayi bakım ve onarım hizmetlerinde süre 10 yıldır.

V-SORUMLULUĞUN TÜRÜ VE UYGULAMA

1- Genel olarak

Üretiminin (imalatçının)sorumluluğuna ilişkin yasal düzenlemeler, bir çok ülkelerde uzun süre savsaklanmış, yasal boşluk yargı kararlarıyla doldurulmaya çalışılmıştır. Sorumluluğun türü konusunda öğretide ve yargıda değişik görüşler ve uygulamada farklı çözümler kimi zaman **sözleşmesel ilişki** çerçevesinde ele alınmış; kimi zaman da **sözleşme dışı sorumluluk** olarak nitelenmiştir. Sözleşme dışı sorumluluk da **ağırlaştırılmış kusur sorumluluğu** veya **tehlike** ilkesine dayalı **kusursuz sorumluluk** biçiminde yorumlanıp, yargı kararları bu farklı görüşlere göre oluşturulmuştur.

Yığınlara yönelik seri üretim Yirminci Yüzyılın başında günlük yaşamdaki yerini alırken, reklam ve markanın önem kazanmadığı ve henüz tüketicileri etkilemediği bir dönemde, önceden bilinmeyen belirsiz alıcılara mal ulaştıran imalatçıyı, bozuk veya hileli üründen ötürü haksız eylem sorumlusu olarak görmek ve kusurunu kanıtlamaya çalışmak, o dönem için belki doğru bir çözüm olabilir. Sonraları haksız eylemin kusur ögesinin objektifleştirilmesi ve yapımcıdan “yüksek özen” beklenmesi, alıcılara ve tüketicilere zararı ve kusuru kanıtlama kolaylığı sağlamış ve ülkemizde Yargıtay bu çözümü benimsemiş ise de, haksız eylem zamanaşımının bir yıl gibi çok kısa oluşu ve buna karşılık yargının çok ağır işlemesi nedeniyle, ilk (kısmi) davadan sonra, zararın asıl büyük bölümü için açılan ek (ikinci) davada, imalatçı zamanaşımı savunmasına sığınarak tazminat ödemekten kurtulmuş; bu haksız uygulama öğretide ve Yüksek Yargıda ilgi görmeyip (adil bir çözüm üretilmeyip) yıllarca sürüp gitmiştir.

Ülkemiz dışında, zaman içerisinde gelişen ve değişen görüşlerle, imalatçının sorumluluğu **“tehlike”** ilkesine dayalı **“kusursuz sorumluluk”** olarak nitelenmeye başlanmış; çeşitli ülkelerde bu yöndeki başarılı çözümlerden sonra, Avrupa Birliği Yönergeleriyle **“kusursuz sorumluluk”** ilkesi benimsenip, en son 25 Temmuz 1985 gün 85/210 no.lu Konsey Yönergesinin 1.maddesinde **“Üretici, ürünlerin neden olduğu zararlardan sorumludur.”** biçiminde yerini almış; böylece alıcılara ve tüketicilere, yapımcı (imalatçı) karşısında, tam bir koruma sağlanmıştır.

2- Ülkemizdeki yasal düzenlemeler

Avrupa Birliği uyum yasaları çerçevesinde ilk kez 23.2.1995 tarihinde yürürlüğe konulan 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’un 4. maddesi 2. paragrafı son cümlesinde ve 6.3.2003 günü yürürlüğe konulan 4822 sayılı yasa ile yeniden düzenlenen 4. maddenin 3. fıkrası son cümlesinde **“Satılan malın ayıplı olduğunun bilinmemesi sorumluluğu kaldırmaz.”** denilerek, ülkemizde de **“kusursuz sorumluluk”** ilkesi kabul edilmesine ve bu sorumluluğun “imalatçı-üretici, ithalatçı, satıcı, bayi, acente” arasında **ortaklaşa ve zincirleme** (müteselsilen) **tam sorumluluk** olduğu belirtilmesine karşın, bu yasal düzenlemeler Yargıtay kararlarına yansımamıştır.

3- Yargıtay kararları

4077 sayılı TKHK. un yürürlüğe girdiği 23.2.1995 gününden başlayarak, Yargıtay kararlarında:

a) Kusur sorumluluğunun yerini kusursuz sorumluluk ilkesinin alması gerekir iken, yüksek özen gerektiren objektif kusur sorumluluğu görüşü değiştirilmemiştir.

b) Yapımcıya (imalatçıya) karşı açılan davalara BK. m.60’daki bir yıllık zamanaşımının değil, 4077 sayılı TKHK. m.4/4’deki iki yıllık sürenin ve maldaki bozukluğun yol açtığı ölüm ve yaralanma ile ilgili davalarda “hile” kavramı “tehlike sorumluluğu ve ağır kusur” olarak yorumlanıp on yıllık zamanaşımının uygulanması gerekir iken, imalatçıya bir yıllık ve

(maldaki bozukluktan habersiz ve bu nedenle kusursuz) satıcıya on yıllık zamanaşımı uygulanarak, aynı sorumluluk için iki farklı uygulama yaratılmıştır.

c) TKHK. 4. maddesi ile 7,10 ve 13. maddelerinde “imalatçı”nın “satıcı” ile birlikte **ortaklaşa ve zincirleme tam sorumluluğu** yer almış olmasına ve 4822 sayılı yasa ile yapılan 4. madde 3. fıkradaki son değişiklikte “**Ayıplı malın neden olduğu zarardan dolayı birden fazla sorumlu olduğu takdirde bunlar müteselsilen sorumludurlar.**” denilerek önceki hüküm daha bir açıklığa kavuşturulmuş bulunmasına karşın, imalatçının sorumluluğunun “haksız eylem ve kusur sorumluluğu” sayılması biçimindeki görüşler sürdürülmüştür.

Bu açıklamalarımıza örnek olarak Yargıtay’ın şu kararlarını gösterebiliriz :

13.HD.2.3.1998 gün 10172-1882 sayılı kararında: “İmalatçının sorumluluğu, BK.nun genel ilkesi uyarınca **objektif kusur sorumluluğu** olup, zarar gören ile imalatçı arasında sözleşme ilişkisi bulunmadığından, aynı kanunun 41.maddesine göre **haksız fiil sorumluluğudur**” denilerek, BK. 60.maddesindeki bir yıllık zamanaşımı süresinin geçirildiği gerekçesiyle imalatçı hakkındaki dava reddedilmiş; satıcı yönünden davanın kabulüne karar verilmiştir.

Oysa, dosya incelendiğinde imalatçı tarafından belli bir basınç altında doldurulması gereken soda şişelerinin, hatalı doldurulma nedeniyle patladığı ve bu patlama sonucu şişe kapağının davacının gözüne saplanarak bir gözünün kör olmasına neden olduğu saptanmıştır. Bu durum imalatçı yönünden “**ağır kusur**” oluşturduğundan, gerek BK.207/3. maddesi ve gerekse TKHK.4/4. maddesi uyarınca zamanaşımı en az on yıl kabul edilmeli ve bu süre sürekli sakatlığa ilişkin Sağlık Kurulu raporunun öğrenildiği günden başlatılmalıydı.

Öte yandan, kararda satıcı ile imalatçı arasındaki sorumluluk ilişkisi BK.51. maddesindeki eksik teselsül olarak kabul edilmiş; TKHK. 4.maddesindeki “**ortaklaşa ve zincirleme tam sorumluluk**” (BK.50) gözardı edilmiştir.

Bir başka yönden de, bilirkişi incelemesi sırasında değişik yerlerden alınan şişelerin denenmesi sonucu, imalatçının hatası saptanmasına göre, ünlü bir markanın sahibi olan ve yoğun reklamlarla tüketiciyi etkileyen imalatçı şirketin zamanaşımı savunmasına sığınması, Medeni Yasanın 2.maddesi göz önünde bulundurularak reddedilmeliydi.

4.HD.11.04.2000 gün 517-3348 sayılı kararında: “İmalatçının hatalı mal üretmesinin **hukuka aykırı** bir eylem olduğu ve bunun **haksız eylem** edilmesine göre de B.K.60. maddesindeki bir yıllık zamanaşımının uygulanması gerektiği” sonucuna varılmıştır.

4.HD.01.11.1999 gün 7147-920 sayılı kararında:“Davalı ürettiği malzemeleri kullanma yer ve amacına uygun biçimde üretmediği, küçük bir **özensizlik** sonucu doğacak büyük **tehlikeyi** önleyecek biçimde eşya üretmediği ve kendisinden beklenen **nesnel özen yükümlülüğünü** göstermediği anlaşıldığına göre, zarar kapsamının belirlenmesi gerekir.” denilmiştir.

HGK.27.11.1996 gün ve E.1996/4-588 K. 1996/831 sayılı kararında: “İmalatçının sorumluluğunun **kusur sorumluluğu** kabul edilmesi, ancak bu sorumluluğun **yüksek özen yükümlülüğü** gerektirdiği görüşünde birleşilmesi biçiminde” bir sonuca varılmıştır.

4.HD.25.09.1997 gün 4787-8679 sayılı kararında : “Tüpgazı muhafaza eden ve belli bir depozito ile kullanmaya bırakılan tüpün mülkiyeti imalatçıya ait olduğuna göre, tüpün patlayarak zarar vermesinden kaynaklanan tazminat davasında, imalatçının sorumluluğu **özen eksikliğine** bağlanmalıdır.” denilmesine karşın, imalatçının B.K.41. ve izleyen maddeler uyarınca sorumlu olduğu sonucuna varılıp, imalatçı ile kullanıcı arasında “depozito” ile oluşan “sözleşme ilişkisi” ve tüpün mülkiyetinin imalatçıya ait olduğu gerçeği gözardı edilmiştir.

4- Bizim için en doğru çözüm, imalatçı ile alıcı arasında “sözleşme” ilişkisinin varlığının kabul edilmesidir

a) Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 6.5.1992 gün ve E. 1992/13-213 K. 1992/315 sayılı kararında, üçüncü kişi durumundaki davacının, satıcı ile alıcı arasındaki borç ilişkisinin **güven ortamında** tüp patlaması sonucu geçirdiği kazadan dolayı, davalının sorumluluğunu, **sözleşmesel ilişki** çerçevesinde değerlendirmiş ve BK.125.(TBK.146.) maddesindeki on yıllık zamanaşımının uygulanması gerekeceği sonucuna varmıştır. (YKD.1992/8-1176)⁶

Böylesine doğru bir gerekçenin neden yerleşik bir görüş olarak yerleşmediği; “imalatçı” ile “satıcı” arasındaki sözleşme ilişkisinin **güven ortamında** yoğun bir reklam kampanyasının da özendirilmesiyle markaya inanarak ve imalatçının ad ve ünvanına güvenerek mali satın alan alıcının neden korunmadığı; imalatçının **sözleşmesel davranış yükümlülükleri** gözönünde tutularak BK.125.(TBK.146.) maddesindeki on yıllık sürenin neden uygulanmadığı bugüne kadar sorulmuş ve sorgulanmış değildir.

Yargıtay 11.Hukuk Dairesi'nin 20.09.1979 gün 3398-4053 sayılı kararında: “Davacı, malın davalı yapımçı A.Ş. tarafından üretildiği bilerek ve ona **güven duyarak** satın almıştır. Bu nedenle **yaratılan güvenden dolayı** da davalı A.Ş. nin sorumluluğunun bulunduğu kabulü gerekir. Ayrıca yapımçı davalı, ürettiği malı **acentesi aracılığı ile** davacıya sattığına göre, aradaki **sözleşme ilişkisi** nedeniyle satıcının satılan maldaki bozuklukları garanti borcu (BK. 94 vd.) hükümlerince de sorumlu kılınacaktır.” denilmesine karşın, olayın BK. 41. vd. kapsamında ela alınması çelişki oluşturmuştur. (YKD.1980/12-1615)

Gene bir başka ve yıllar önceye ait Yargıtay 4. Hukuk Dairesi'nin 5.7.1977 gün 2921-7745 sayılı kararında : “Alıcı malı satın alırken hangi fabrikanın o malı imal ettiğini bilmekte ve bu bakımdan fabrikaya ve o mala karşı **güven** duymaktadır.” (YKD.1978/11-1801) denilerek **“güven sorumluluğu”** tezi benimsenmesine karşın, bu teze bağlanmaya son derece elverişli **“Sözleşmesel sorumluluk”** ilkesine yaklaşılmaması, çağdaş ve hakça bir çözümden yoksun kalınması sonucunu doğurmuştur.⁷

b) Güvence ilkesine dayalı sözleşmesel sorumluluk görüşü ABD. de “yargıç hukuku” aracılığı ile geliştirilip başarıyla uygulanmış; buradan yola çıkılarak zarar gören tüketicilerin doğrudan doğruya yapımçıya başvurabilmeleri olanağı sağlanmıştır. Amerikan hukukunda yapımçının sözleşmesel sorumluluğu bir warranty (açık ve kesin güvence) sorumluluğudur.⁸ Reklamlar ve markalar dünyasında bu doğru bir çözümdür. Öyle sanıyoruz ki, 4077 sayılı TKHK ve bu kanuna 4822 sayılı yasa ile yapılan eklemeler, bir yandan tehlike ilkesine dayalı kusursuz sorumluluk ilkesini yasallaştırırken, öte yandan yapımçı ile satıcının ortaklaşa ve zincirleme tam sorumluluğunu çeşitli maddelerde birkaç kez yineleyerek, tüketici ve kullanıcıları, yapımçı ile satıcı arasındaki sözleşme ilişkisinin güven ortamına yerleştirmiş; ayrıca sorumlulardan herhangi birine doğrudan başvurabilme olanağı yaratmıştır.

VI-YASAYA GÖRE ÜRETİMCİNİN SORUMLULUĞU

4077 sayılı TKHK. un 4822 sayılı yasa ile değişik çeşitli hükümlerine göre, imalatçı ürettiği malları doğrudan **satışa sunan** konumunda olduğu gibi (m.3/i), ayrıca satış örgütleriyle (satıcı, toptancı, perakendeci, acente) birlikte tüketiciye karşı **ortaklaşa ve zincirleme tam sorumludur.** (m.4). Ayrıca bu sorumluluk, mal üzerine kendi ayırt edici işaretini, ticari markasını veya ünvanını koyma yükümlülüğü ile (m.3/i), etiket koyma zorunluluğu ile (m.12), tanıtma ve kullanma kılavuzu ile (m.14), garanti belgesi verme

⁶ Kararla ilgili somut olayda, satın alınan tüpgazın bağlanması için alıcının (kullanıcının) yardım istemi üzerine gelen üçüncü kişinin, tüpteki gaz kaçağı yüzünden patlama sonucu uğradığı zarardan satıcının sorumluluğu, MK.2.maddesi uyarınca varlığı kabul edilen borç ilişkisine (koruma yükümlülüğüne) aykırı sayılarak on yıllık zamanaşımı süresinin uygulanacağı sonucuna varılmıştır.

⁷ Rona Serozan, Yapımçının Sorumluluğu, Yargı, 1979/Şubat, sayı:34, sf.25-26

⁸ Prof.Dr.Ergun Özsunay, agm., sf.67

zorunluluğu ile (m.13), satış sonrası hizmet verme ve malın kullanım ömrü süresince bakım ve onarımını yapma ve yedek parça stoku bulundurma zorunluluğu ile (m.15) pekiştirilmiş ve yapımca ile tüketici-kullanıcı arasında doğrudan doğruya “sözleşme ilişkisi” biçimine dönüştürülmüştür.

Yasadaki düzenlemelere göre, satıcıya uygulanacak zamanaşımı süreleri ile yapımcaya (imalatçıya) uygulanacak zamanaşımı süreleri bir ve aynı sürelerdir.

VII-ÜRETİMCİNİN (İMALATÇININ) SORUMLULUĞUNA UYGULANACAK ZAMANAŞIMI SÜRELERİ

1- Ayıba karşı iki yıllık zamanaşımı süresi

TKHK. 4. maddesi 2. fıkrasında malın açık ayıplı olduğunun anlaşılması durumunda, tüketicinin, malın teslimi gününden başlayarak otuz gün içerisinde ayıplı satıcıya bildirmekle yükümlü olduğu hükmü yer almış; maddenin 4. fıkrasında, malın kullanım sırasında ortaya çıkan ayıplar için sorumluluk süresi **iki yıl** olarak düzenlenmiştir. Tüketici bu iki yıllık süre içerisinde şu seçimlik hakları kullanabilecek ve istekte bulunabilecektir :

- Sözleşmeden dönme hakkını kullanabilecektir.**
- Ayıplı malın değiştirilmesini isteyebilecektir.**
- Ayıp oranında bedel indirimi isteyebilecektir.**
- Ücretsiz onarım isteyebilecektir.**
- Seçimlik haklarıyla birlikte tazminat isteyebilecektir.**

2- Tazminat isteminde üç yıllık zamanaşımı süresi

4077 sayılı TKHK.un 4/4. maddesinde 4822 sayılı yasa ile yapılan değişiklikle, maldaki ayıplardan dolayı iki yıllık zamanaşımı dışında, “ayıplı malın neden olduğu her türlü zararlar” için ayrıca **üç yıllık** bir zamanaşımı süresi yer almıştır. Bu sürenin anlam ve amacı, 4. maddenin 2. fıkrası son cümlesinde açıklanmıştır. Buna göre: “Ayıplı malın neden olduğu ölüm veya yaralanmaya yol açan ya da kullanımdaki başka mallara gelen zararlar” için sorumlulardan **tazminat** isteklerinde bu **üç yıllık zamanaşımı** uygulanacaktır.

Yasadaki değişikliğin Avrupa Birliği uyum yasaları çerçevesinde gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. 25 Temmuz 1985 tarihli Konsey Direktifi'nin 10. maddesinde : “Zararın tazmini amacıyla dava açmak için **üç yıllık zamanaşımı** süresi” öngörülmüş olup, bu süre “davacının zararı, ayıplı ve üreticinin kimliğini öğrendiği veya öğrenmesi gerektiği günden başlar.”

Yasa değişikliği yapılırken, ayıplardan dolayı iki yıllık zamanaşımı süresinin “malın tüketiciye teslimi gününden” başlayacağı açıklanmış iken, tazminat davaları için üç yıllık sürenin başlangıç gününün belirtilmesi savsaklanmış; Konsey Direktifi'nin 10. maddesi 1. bendi son cümlesi atlanmıştır. Bu durumda “zararın ve tazminat sorumlularının öğrenilmesi” olgusu için Borçlar Kanunu 60. maddesinin gözönünde bulundurulması gerekecektir.

Buraya kadar yaptığımız açıklamaları bir araya getirerek şöyle bölümlendirebiliriz:

a) Üç yıllık zamanaşımının uygulanma yerleri

aa.Ayıplı malın neden olduğu ölümlerde, ölenin yakınlarının açacakları maddi ve manevi tazminat davalarında;

bb.Ayıplı malın yaralanmaya yol açması durumunda, bedensel zarara uğrayan kişinin geçici veya kalıcı işgöremezlik zararları ile tedavi giderleri için açacağı davalarda;

cc.Ayıplı malın, tüketicinin başka mallarına zarar vermesi durumunda, bu tür maddi zararlar için açılacak davalarda .

b) Üç yıllık zamanaşımının başlangıcı

Zarar görenin veya ölenin yakınlarının “zararı ve tazminat sorumlularını” öğrendikleri günden başlayarak **üç yıl içinde** dava açmaları ve bu haklarını “zarara neden olan malın piyasaya sürüldüğü” günden başlayarak **on yıl içinde** kullanmaları gerekmektedir.

c) Tazminat sorumluları

4077 sayılı TKHK. M.4/4’de yalnızca “satıcı” dan söz edilmiş iken, 4822 sayılı yasa ile yapılan değişiklikle “ayıba karşı sorumlu tutulanlar” denilerek kavram genişletilmiş; böylece maddenin önceki fıkraları ile uyum sağlanmıştır. 4. maddenin 3. fıkrasına göre :”**imalatçı-üretici, satıcı, bayi, acente, ithalatçı ve kredi veren ayıplı maldan dolayı müteselsilen** sorumludur. Ayıplı malın neden olduğu **zararlardan** dolayı **birden fazla kimse** sorumlu olduğu takdirde bunlar **müteselsilen sorumludurlar.**”

Burada dikkat edilirse BK.50.(TBK.61.) maddesindeki “**tam teselsül**” söz konusudur. Buna göre, malı üreten imalatçıdan başlayarak satıcıya kadar uzanan dağıtım, pazarlama, satış zinciri içerisinde yer alan tüm gerçek ve tüzel kişiler **tüketicie karşı “ortaklaşa ve zincirleme tam sorumlu”**durlar.

d) Hakları kullanmada on yıllık üst sınır

TKHK. 4. maddesi 4. fıkrası içinde yer alan üç yıllık zamanaşımı süresinin üst sınırını belirleyen cümle şöyledir: “ Bu talepler zarara sebep olan malın piyasaya sürüldüğü günden başlayarak on yıl sonra ortadan kalkar.”

AB. Konsey Direktifi 11. maddesinde de bu konuda “malın fiilen piyasaya sürüldüğü tarihten başlayarak on yıllık sürenin sona ermesiyle” zarardan dolayı dava açılmayacağı hükmü yer almıştır.

Bizce “malın piyasaya sürüldüğü gün” belirsizlik içermektedir. Bu konuda ispat yükünün kimde olacağı da belli değildir. En iyisi böyle bir üst sınırın konulmamasıydı.

e) Zamanaşımının ileri sürülemeyeceği durumlar

TKHK. m.4/4, son cümleye göre :”Satılan malın ayıbı tüketiciden **satıcının ağır kusuru** veya **hile ile gizlenmiş ise** zamanaşımı süresinden yararlanılamaz.”

Yasadaki değişiklikten önce madde metninde yalnızca “**hile ile gizleme**” vardı. Bu kez “**satıcının ağır kusuru**” eklenmiştir. Ancak gene de bir eksiklik vardır. Yukardaki fıkralarda “imalatçı, satıcı, bayi, acente, ithalatçı” ortaklaşa ve zincirleme tam sorumlu tutulduklarına; ayrıca 3. fıkra içerisinde “Ayıplı malın neden olduğu zararlardan dolayı **birden fazla sorumlu** olduğu takdirde bunlar müteselsilen sorumludurlar” cümlesi yer aldığına göre, “satıcının ağır kusuru” yerine “**ayıplı maldan sorumlu olanların ağır kusuru**” denilmeliydi.

Madde metnini doğru biçimde yinelersek;

a) Satılan malın ayıbından dolayı tüm sorumluların (imalatçı, satıcı, bayi, acente, ithalatçı) **ağır kusuru** varsa;

b) Satılan maldaki ayıp (sorumlulardan biri veya birkaçı tarafından) **hile ile gizlenmişse**,

Bu iki durumda, sorumlular, iki veya üç yıllık zamanaşımından yararlanamayacaklar; açılan davalarda zamanaşımını ileri süremeyeceklerdir.

Bu gibi durumlarda zamanaşımı süresiz mi olacaktır. On yıllık üst sınır (hak düşürücü süre olmadığına göre) uygulanmayacak mıdır. Öğretideki görüşler, hile ve kandırma durumunda satıcıya karşı açılacak davalarda **BK.125. (TBK.146.) maddesindeki on yıllık zamanaşımı** süresinin uygulanacağı yönündedir. Bir başka görüşe göre de, “satıcı davranışlarıyla tüketicide (alıcıda) bir dava açılmasının gereksizliği kanısını uyandırmış ve böylece tüm süreleri geçirtmiş ise, Medeni Kanun’un 2.maddesi uyarınca, satıcının, zamanaşımını ileri sürmesine izin verilmemelidir.